

Pavle Borštnik

MILAN ZAJEC – REŠENEC IZ ROGA

Milana pred vojno nisem poznal. Zanj sem slišal še v evropskih taboriščih, toda po prihodu v Cleveland so me skrbi za obstanek zaposlile do take mere, da nisem utegnil pomisliti na njegovo usodo.

Potem je tudi on prišel v Cleveland, kjer je imel menda dva brata. Moralo je biti konec 50. let. Takrat se je v mestu govorilo, da se bodo nekdanji domobranci povezali v novo društvo in skušali nadaljevati boj, ki so ga začeli še v domovini.

Sam nisem bil domobranec, ali morda bolje, bil sem v resnici domobranski dezertler. Ko je bila poleti 1944 proglašena splošna mobilizacija letnikov 21–25, sem bil seveda prizadet tudi sam. Rojen leta 1925, sem bil dolžan, da se »javim« za službovanje bodisi v domobranstvu bodisi v prosuli Organizaciji Todt. To zadnjo možnost sem takoj zavrnil.

Prijavil sem se k domobrancem in enkrat v začetku junija 1944 na dvorišču I. državne realne gimnazije v Ljubljani »nataknil« domobrantsko uniformo. Storil pa sem to v polnem prepričanju, da v tisti uniformi ne morem, ne smem in ne bom dočakal konca svetovne vojne. Bil sem namreč že vezan na »nacionalno ilegalno«, se pravi na Mihailovičeve četnike.

Nato sem na ljubljanskem gradu opravil tečaj za signaliste in potem so me poslali na Koreno nad Horjulom, kjer je bila važna domobrantska signalna postaja. Od tam sem konec julija 1944 »dezertiral« in odšel v četniški odred. Z njim sem prek Vipavske doline »vkorakal« v slovensko Benečijo in potem več kot dve leti »deloval« v eni ali drugi britanski vojaški enoti v južni Italiji in severni Nemčiji.

V Italiji sem tudi sam kot domala vsi drugi, domobranci in četniki, iskal odgovor na usodno vprašanje: ZAKAJ je slovenske domobrantske zadela tako tragična usoda? Navsezadnje, v konfliktu, ki se je takrat razvijal in potem končal v Evropi, sta bili na slovenskih tleh jasno prepoznavni dve oboroženi formaciji, ki sta se upirali napredovanju Titovih boljševikov: slovensko domobranstvo in »nacionalna ilegalna«.

Ob koncu vojne sta bili obe formaciji prisiljeni umakniti se iz Slovenije. Obe sta ob svojem umiku naleteli na isto formacijo britanske vojske: novozelandsko oklepno divizijo, ki ji je poveljeval isti general Murray. Zakaj se je torej pokazala tako zevajoča razlika med usodo slovenske nacionale, ki se je obenem s srbskimi dobrovoljci in četniki uspešno izmaknila Titovim partizanom, ko so jo Murrayjevi Novozelandci odmaknili s frontnega območja in poslali v notranjost Italije, in slovenskimi domobranci, ki jih je ISTA divizija na Koroškem razorožila in nato s prevaro vrnila v Titovo Jugoslavijo in tragično smrt?

Jasnega, dokončnega odgovora do danes še ni in ga verjetno ne bo do leta 2045, ko bodo objavljeni vsi relevantni dokumenti. Ob temeljitem razmišljanju, v čem je bila tista »razlika«, pa se vsiljuje misel, da je bila EDINA razlika – v datumu dogajanj: slovenska nacionalna ilegala je dosegla zaveznike 1. maja 1945 na Soči pri Gorici, se pravi v času, ko je vojna ŠE TRAJALA.

Slovensko domobranstvo pa je doseglo (iste) zaveznike šele deset in več dni kasneje, ko je bila vojna že KONČANA.

Drugače povedano: kaže, da so do konca sovražnosti veljala ena določila, kako naj zavezniške enote obravnavajo »anti-Tito Yugoslavs«, PO zaključenih sovražnostih pa so bila objavljena nova, DRUGAČNA navodila in ta so predvidevala nasilno vrnitev vseh teh oddelkov na jugoslovansko ozemlje.

Ta razlaga morda ni pravilna, je pa vsaj nekako doumljiva za današnje čase.

Ob prihodu v Cleveland sem naletel na vrsto znancev, ki so služili kot domobranci, in bil sem do kraja zaprepaden nad usodo, ki je doletela domobranske bataljone. Kljub temu mi je vest o Milanovem prihodu v Cleveland pomenila samo zanimivo novico, ne dosti več.

Nekateri fantje so me povabili, naj se jim pridružim. Ko mi je to svetovala tudi žena Marija, katere brat in mati sta bila med žrtvami pokola v domovini (Teharje), sem se odločil, da pristopim.

Tako sem spoznal Milana. Name je napravil močan vtis po eni strani s svojo skromnostjo. Ni »razkazoval« svoje osebne zgodovine, čeprav se je do kraja zavedal svojega »statusa« v domobranski organizaciji. Po drugi strani pa je čutil za svojo dolžnost, da se z vsemi močmi zavzema za rehabilitacijo domobranstva zaradi histerične partizanske propagande, ki je skušala vetrinjski pokol prikazati kot zgodovinsko opravičeno kazensko dejanje brez ozira na nečloveške okoliščine, v katerih je bilo opravljeno.

Milan je v organizaciji protikomunističnih borcev takoj zavzel vidno mesto. Za podružnico Zveze v Clevelandu bi sploh lahko rekli, da je imel v njej zadnjo besedo in da mu nihče nikdar ni ugovarjal v kakršnemkoli pogledu.

To se je pokazalo predvsem kasneje, ko se je organizacija razbila. Začelo se je v Argentini, kjer so domobranski borci zavzeli dokaj kritično stališče do načrtov, ki so jih pokazali določeni »politični« ljudje, in vanje vključevali rešene domobrance kot nekakšno »milico«, ki naj bi delovala strogo po njihovih navodilih in v njihove namene.

Milan se je tem načrtom uprl obenem z nekaterimi vidnimi člani organizacije v Buenos Airesu in tako se je pričel konflikt, ki je bil v nekaj letih uspešno zaključen z zmago Milanove frakcije in ustanovitvijo zveze Tabor.

V teh prizadevanjih je imel Milan v Clevelandu odločilno besedo in brez njegovega pristanka v resnici ni bila narejena kakršnakoli, tudi brezpomembna odločitev. Kakršnokoli naslanjanje na »stare« politike je odklanjal z vso odločnostjo in vztrajal, da mora biti domobranska organizacija absolutno nepolitična in da je njena naloga trojnega značaja: nadaljevanje ideološkega konflikta s komunističnimi revolucionarji, tolmačenje tega boja svetu, ki nas je zajel po odhodu iz domovine, ter skrb za vdove in sirote nekdanjih domobrancev. Vse drugo je načelno, brezpogojno in odločno zavračal.

Po vseh teh letih se vse to naštevanje zdi malo pomembno in ne važno. V resnici je zahtevalo nenehno pozornost in čuječnost, če smo hoteli zaščititi svoja stališča pred manevri opozicije, ki je v nekdanjih »voditeljih« protikomunističnega upora videla tudi »vodnike« za prihodnost, ki se je zdela vse prej kot obetajoča.

Čas pa je tekel naprej in leta so zahtevala svoje. Drug za drugim so odhajali nekdanji borci na »večna« bojišča in konflikt je potihnil. Nekako v tem času je moral Milan doživeti neko zasebno »travmo«, ki mu je narekovala umik v popolno samoto. Vsaj deset let svojega življenja je preživel v popolni samoti in izolaciji.

Vsi, ki smo se še naprej spopadali z življenjem in ustvarjali domove in družine, si kaj lahko predstavljamo njegov tedanji »svet«. Le redki so ga obiskovali, udeležba na njegovem pogrebu pa je dokazala, da ga ljudje niso pozabili. Da niso pozabili njegove žrtve in njegovih prizadevanj, da spomin na slovenske domobrance med nami ne zamre.

Milan Zajec, sin preproste družine iz Velikega Gabra pri Trebnjem na Dolenjskem, skromen slovenski mladenič, ki mu je usoda namenila težko, a ponosno vlogo – pričevalca našega časa in naše usode.